

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 14 (Şubat/ February 2024), s. 758-772.

Geliş Tarihi-Received: 28.12.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 22.01.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1411290

Iris Murdoch 'ta "İyi" nin Varlığı ve Doğası Üzerine Bir Soruşturma*

An Inquiry into the Existence and Nature of Good in Iris Murdoch

Gökçe SARI*

Öz

Bu çalışmanın amacı Iris Murdoch'ın felsefesinin temel kavramı olarak adlandırabileceğimiz "İyi" kavramı üzerinde ontolojik bir değerlendirme sunmaktır. Murdoch'a göre "İyi" nedir, Varlıklar arasında nasıl bir yere sahiptir, ilgili olduğu başka bir kavram ya da kavramlar var mıdır, sorularına bu çalışmada cevap vermek amaçlanmıştır. Değerlendirme sonucunda verilen cevaplar sayesinde Murdoch'ın "İyi" kavramını ele alırken Platon'dan yoğun bir şekilde etkilenmiş olduğu ancak ontolojik olarak varlık alanları söz konusu olduğunda düşüncelerini Platon'dan ayırdığı sonucuna varılmıştır. Ona göre "İyi" "idealar dünyası" gibi bir yerde bulunmamaktadır. O, "İyi"nin gerçekte var olduğunu düşünmektedir. "Gerçekte var olma" durumuna gerekçe olarak ise herkeste "İyi" kavramı aracılığıyla değerlendirme yapabilmenin olanağının bulunmasını işaret etmektedir. "İyi" bu sayede kendini görünür kılmakta ve nesnel bir konuma sahip olmaktadır. Murdoch "İyi" kavramı için Moore'un düşüncelerinden de faydalanmaktadır. Onun "İyi" tanımlanamazdır", düşüncesine katılmakta ancak "İyi"nin bir renk gibi nitelik olarak düşünülmesine karşı çıkmaktadır. Daha sonra Murdoch, "İyi"nin tüm deneyimlerimizin ve değerlendirmelerimizin koşulu olduğunu söyler. Bu anlamda Kant ile arasında bir bağ bulunmaktadır. Kant'ın "mekân" ve "zaman" kavramlarını bilginin koşulu olarak kabul ettiği gibi Murdoch da "İyi" kavramını değerlendirmelerimizin koşulu olarak kabul etmektedir. Murdoch, "İyi"nin varlığı konusundaki öne sürmüş olduğu argümanlara Anselmus'un "ontolojik delil" kavramını da ekler. Anselmus için bu bir Tanrı ispatı argümanıyken Murdoch için "İyi"nin varlığına dair bir delil olarak düşünülmektedir. Murdoch bu argümanı da kendi düşünceleriyle yorumlayarak yeniden bir "İyi" kavramı inşa etmeyi amaçlar. Bu argümanla "İyi"nin varlığına hem mantıksal hem de metafiziksel bir gerekçe sunmuş olduğunu savunmaktadır. Ortaya konulmuş olan bu gerekçeler sonucunda Murdoch için "İyi"; tanımlanamayan, aşkın ve en genel anlamıyla *manyetik bir merkez* diyebileceği bir duruma gelmektedir.

Anahtar Sözcükler: Murdoch, Platon, İyi, gerçek, transcendent, ontolojik delil.

Abstract

The aim of this study is to present an ontological evaluation on the concept of "Good", which we can call the basic concept of Iris Murdoch's philosophy. What is "Good" according to

* Bu çalışma "Iris Murdoch'ın Ahlak Anlayışının Temelleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim dalı, e-posta: gokcebaskesen@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7760-3828.

Murdoch? What place does it have among beings? Is there any other concept or concepts that it is related to? Our study aimed to answer such questions. Thanks to the answers given during the research, it was concluded that Murdoch was heavily influenced by Plato when discussing the concept of "Good", but he separated her thoughts from Plato when it came to ontological areas of existence. According to her, the "Good" cannot be found in a place like the "world of ideas". She thinks that "Good" actually exists. As a justification for the state of "existence in reality", he points out that everyone has the opportunity to evaluate through the concept of "Good". In this way, the "Good" makes itself visible and has an objective position. Murdoch also draws on Moore's ideas for the concept of the Good. She agrees with his idea that "Good" is undefinable, but she opposes thinking of "Good" as a quality such as a color. Murdoch then says that "The Good" is the condition of all our experiences and evaluations. In this sense, there is a connection with Kant. Just as Kant accepts the concepts of "space" and "time" as the conditions of knowledge, Murdoch also accepts the concept of "Good" as the condition of our evaluations. Murdoch also adds Anselm's concept of "ontological evidence" to his arguments for the existence of the "Good". For Anselm, this is an argument to prove God, while for Murdoch it is considered as evidence for the existence of the "Good". Murdoch aims to reconstruct a concept of the "Good" by interpreting this argument with his own thoughts. With this argument, she argues that she has provided both a logical and metaphysical justification for the existence of the "Good". As a result of these reasons, it is "Good" for Murdoch; It becomes a state that can be described as an *undefinable, transcendent* and, in the most general sense, *a magnetic center*.

Keywords: Murdoch, Plato, Good, fact, transcendent, the ontological proof.

Giriş

Iris Murdoch, 15 Temmuz 1919'da Dublin'de dünyaya gelmiştir (Spear, 1995, s. 2). 1953 yılında eserler vermeye başlayan Murdoch'un, yirmi altı roman, felsefe alanında beş kitabı, beş oyunu, çok sayıda makalesi ve şiirleri bulunmaktadır. Murdoch aynı zamanda bu eserleriyle çeşitli ödüller almıştır. Bunlardan şüphesiz en önemlisi prestijli bir edebiyat ödülü olan Booker Edebiyat Ödülü' dür (Spear, 1995, s. 6-7). Edebî eserlerinde sıkça felsefi kavramlara ve konulara yer verdiğinden ötürü, Murdoch'un düşünceleri üzerine çalışan araştırmacılar, onun felsefi düşüncelerini romanlarından ayırmakta oldukça güçlük çekmişlerdir. Dolayısıyla romanlarında yer verdiği olaylar ve kişiler ile felsefesini birbirine karıştırarak yorumlamalar yapmışlardır. Ancak edebî eserlerin birer kurgu olduğu unutulmamalıdır. Ebette Murdoch'un romanları, araştırmacıların felsefe çalışmalarında farklı bir bakış açısı sağlayacak kaynaklar olarak kullanılabilir. Ancak edebî eserlerinden hareketle sistematik bir felsefi anlayış oluşturulmaya çalışılması uygun olmayacaktır. Bu çalışmada ise amaçlanan Murdoch'un "İyi" kavramı üzerindeki düşüncelerinin salt bir felsefi soruşturmasını yapmaktır. Bu yüzden çalışmamızda Iris Murdoch'un yalnızca felsefe alanındaki eserlerinden elde ettiğimiz düşüncelerine yer verilecektir.

Murdoch'un felsefesi, benlik ve insan bilincine ilişkin kendine özgü açıklamaları, bilince yüklemiş olduğu "doğası gereği" değerlendirme işlevi ile kendi önemini ortaya koymaktadır. Bilinç üzerine yaptığı açıklamalarda her insanın deneyimlerinin benzersizliği ve evrensel bir "İyi"nin var olduğu düşüncesi kendini göstermektedir. Bu "evrensel iyi" üzerine olan düşüncelerini ifade etmek için Murdoch, Platon'un "İyi" kavramını yeniden canlandırmayı, ahlaki değerlerin gerçek olduğunu ve tüm insanların bu değerlere dair a priori (önsel) bir anlayışa sahip olduğunu, yani ahlaki yargıda bulunma durumunun nesnel olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Murdoch, *The Sovereignty of Good* ve *Metaphysics as a Guide to Morals* eserlerinde "İyi" kavramına oldukça geniş bir yer vermektedir. Felsefesini genel olarak ahlak felsefesi üzerine yoğunlaştıran Murdoch'un "İyi" kavramına fazlaca önem vermesi ve onun metafiziksel bir analizini yapmasının sebebi aslında ahlak felsefesi için uygun bir zemin oluşturma çabasında kendini göstermektedir.

Murdoch'ın, dünyanın her algısının veya bilincin değer yüklü olduğuna dair "İyi" üzerinden yaptığı açıklamalar, onun ahlaki realizminin temelini oluşturur. Bireyin ahlaki yargısı, dünyaya ilişkin oluşturduğu algıları doğru olduğu sürece doğrudur. Murdoch'a göre iyi bir ahlaki vizyon kazanmak ve daha iyi bir insan olabilmek için kişinin daha tarafsız bir dünya anlayışı geliştirmesi gerekmektedir. Metafizik ise bu anlamda bazı analitik filozofların iddia etmiş olduğu gibi temelde gerçekliğin doğasını açıklamaya yönelik bir akıl yürütme değil, insanın ahlaki varoluşunu açıklamak için uygun kavramlar ve bağlantılar yaratmaya yarayan bir etkinliktir. Murdoch'ın metafiziksel olarak nesnel bir zemine oturtmaya çalıştığı "İyi" kavramı kendisini en iyi ahlaki faaliyetlerde göstermektedir. Murdoch bu metafiziksel temellendirme için "ontolojik delil", "transcendent", "Moore'un iyi kavramı" gibi birçok düşünceden etkilenmiş olsa da kendisine çıkış noktası olarak Platon'un düşüncelerini seçer.

"İyi"nin Var Olanlar Arasındaki Yeri

Murdoch, "İyi" üzerine olan düşüncelerini *The Sovereignty of Good* ve *Metaphysics as a Guide to Morals* adlı eserlerinde ve çeşitli makalelerinde ele almıştır. "İyi" kavramı üzerine olan düşüncelerini şekillendirirken Platon'dan oldukça etkilenmiştir. Platon'un etkisi çalışmalarında yoğunlukla hissedilse de "İyi" kavramı yine de muğlak ve gizemlidir. Murdoch, "*The Sovereignty of Good Over Other Concepts*" çalışmasında, dünyayı "İyi"nin ışığında gördüğümüzü ama "İyi"nin kendisinin ne olduğunu tam olarak bilmediğimizi ve görüntülerimizin kaynağının sıradan bir duyu bilgisiyle kendini veremeyeceğini iddia eder. Bu durumu Platon'un düşünceleriyle açıklamaya çalışır: "Bu, her ruhun peşinde koşmuş olduğu ve onun doğası hakkında bir sezgiyle her şeyi uğruna yaptığı, ama yine de şaşkına döndüğü şeydir. Platon, aynı zamanda "İyi"nin, bilginin ve hakikatin kaynağı olduğunu ama yine de görkem açısından onları aşan bir şey olduğunu söylüyor."¹ (Murdoch, 2014, s. 95). "İyi"yi hakikatin ve bilginin kaynağı olarak gören Murdoch, "İyi"yi değer ile de eş tutmaktadır. "İyi"nin ve dolayısıyla değerın doğası, Murdoch'ın metafiziğinin anlaşılmasının en zor olduğu kısımlardan biri olmaktadır. "İyi"nin tanımlanamayacağı ve temsil edilemeyeceğini düşünen Murdoch, "İyi" kavramının kendisiyle doğrudan karşılaşmanın bir yolu olmadığını, algılayabildiğimiz değer hiyerarşilerinin ideal son noktası olarak var olduğunu savunmaktadır. Böylesi bir ahlaki gelişimin aslında ahlaki failin vizyon gelişimi anlamına geldiği sonucu ortaya çıkar. Bu durum insan ruhunun bencil mekanizmasının dışında ne olduğuna yakından dikkat edilmesini gerektirir (Ruokenen, 2022, s. 212).

Murdoch "İyi" kavramını aynı zamanda ahlakın ön koşulu olan dikkat kavramının merkezine de yerleştirir. Dolayısıyla "İyi" kavramının ahlak görüşüyle de ilgili olması, meseleyi iki kutuplu hâle getirmektedir. "İyi", bir yandan "transcendent" yani aşkın bir kavramdır ve dolayısıyla insan zihninin bilişsel bir parçası olarak ele alınır; öte yandan, Murdoch, onun dünyada bulunduğu, gerçek olduğu ve orada olduğunu iddia eder. Bu durumda Murdoch ontolojisinde "İyi" ve iyi olarak iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünceyi iki şekilde ele alabiliriz. İlk olarak Murdoch'a göre, iyi, şeylerin bir özelliği konumundadır yani iyi şeylerin sahip olduğu ve doğrudan algılayabildiğimiz bir şeydir. Ancak bu üzerine bir ahlak ya da bilgi görüşü inşa edebileceği türden bir kavram değildir. İkinci bir bakış açısıyla da "İyi", nesnelere ait bir özellik değil, düzenleyici bir ilkedir. Bu "İyi" ilkesi duyulur dünyada mevcut değildir. Ancak bu dünyayı düzenleyen ve algılanabilir kılan bir kavramdır. Murdoch "İyi"nin varlığı konusunda, "Birisi 'O halde İyilik Fikrinin var olduğuna inanıyor musun?' derse, 'Hayır, insanların Tanrı'nın var olduğunu düşündükleri gibi değil' diye cevap veririm. Yapılabilecek tek şey, belirli

¹ Platon'un bu düşüncelerinin bulunduğu kısımlar için bkz. (Platon, 2010, s. 505, 508, 509).

deneyim alanlarına işaret ederek belirli deneyim alanlarına başvurmadır.” (Murdoch, 2014, s. 73). Aynı zamanda Murdoch, *Metaphysics as a Guide to Morals*’da şöyle der: “İyi belirli bir şey değildir, diğerleri arasında bir şey değildir.” (Murdoch, 1993, s. 405). Murdoch’un bu alıntısıyla kastetmek istediği şey “İyi”nin varlığını reddetme olarak yorumlanabilir. Ancak bu reddetmenin “İyi”nin dışsal bir var oluş durumunu kapsadığını savunuyorum. Diğer bir deyişle Murdoch, “İyi” söz konusu olduğu zaman onun diğer şeyler arasında bir şey olmaması durumunu, “İyi”nin tamamen dışsal, duyulur bir şey olmaması olarak nitelendirmektedirim.

Murdoch şu sözü ile ikinci varsayımımızın temelini atmaktadır: “İyi fikrini merkezi bir düşünce noktası olarak tutmak bana önemli geliyor ve burada da onun tanımlanamaz ve temsil edilemez karakterinin önemini görebiliriz.” (Murdoch, 2014, s. 68). Ona göre “İyi”yi bir dikkat merkezi veya odak noktası olarak temsil etmek uygun görünse de “deneyimlenemeyeceği,” “temsil edilemeyeceği” veya “tanımlanamayacağı” için onu tam olarak “görünür” durumda kabul etmememiz gerekmektedir (Murdoch, 2014, s. 68). Murdoch için, “İyi”nin aşkın olduğunu söylersek... karmaşık bir şeyden bahsediyoruz demektir.” (Murdoch, 2014, s. 58). Murdoch’un “İyi”nin tanımlanamayışı ve deneyimlenemeyişi, temsil edilemeyeşi ve *transcendent* bir konumda oluşu üzerine olan bu düşüncelerinden hareketle ikinci sunmuş olduğumuz varsayımımıza yani “İyi”nin düzenleyici bir ilke olarak düşünülmesi durumuna gelince bu ihtimal üzerine de farklı bakış açıları olduğunu görmekteyiz. Murdoch’ın “İyi”nin *transcendent* olması görüşüne bazı felsefeciler farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bir kısım çalışmacı Murdoch’ın üzerinde çalıştığı bu “İyi” kavramını bireyin zihninden bağımsız bir gerçeklik olarak ele alırken bazıları da bu “İyi” kavramını bireyin zihniyle bağıntılı ve onun bilişsel bir parçası olarak ele almaktadırlar. Birinci bakış açısı, yani “İyi”nin zihinden bağımsız bir gerçekliği olduğu fikrini savunanlara David Robjant ve Elizabeth Burns, ikinci bakış açısı olarak yani “İyi”nin zihinden bağımsız olmadığını savunanlara Maria Antonaccio ve Heater Widdows’u örnek olarak gösterebiliriz.

Burns’a göre “İyi”nin formu yalnızca insan dilinde yeterince tarif edilemeyen mistik bir durumu ifade etmektedir. “Bununla birlikte iyi nesnel olarak vardır, insan zihninin bir yaratımı değildir. Çevremiz hakkında, özellikle de diğer insanların varlığı ve iddiaları hakkında bazı şeyleri bilmemizi gerektirir ve bu bilgiye ulaşmak için İyi’ye katılmalı ve onu tefekkür etmeliyizdir.” (Burns, 1997, s. 306). Ayrıca Burns’e göre “İyi”yi *transcendent* olarak kabul edebilmek için onu zihinden ayrı olarak kabul etmememiz gerekmektedir (Burns, s. 311). İkinci bakış açısının savunucularından Antonaccio’ya göre ise Murdoch, biçimsel “İyi”lik kavramının iki önemli ve ilişkili unsurunu belirtir. Birincisini “İyi”nin *transcendent* yönü olarak adlandırırken; ikincisini *ideal mükemmellik* standardı olarak “İyi” diye adlandırır. Ona göre “İyi”nin *transcendent* yönü, bilgi olasılığı için gereken koşulu temsil eder. İdeal standart olarak “İyi” ise tüm insan faaliyetlerinde gizli olan uzak mükemmellik hedefini temsil eder. Bir başka deyişle, “İyi”nin *transcendent* yönü, İyi’nin insan yaşamıyla içsel ilişkisini vurgular (“tüm yaşamımız bunu kanıtlar”); oysa ideal olarak iyi standart, iyinin nesnellliğini, kişinin arzusuna ve iradesine olan mesafesini vurgular (“korkunç derecede uzaktır, herhangi bir yıldızdan daha uzaktır”).” (Antonaccio, 2000, s. 52). Her iki nitelendirmesinde de Antonaccio’ya göre “İyi” kavramı zihinden bağımsız değildir. Maria Antonaccio, Murdoch’un iyinin gerçekliği üzerine olan düşüncelerini tanımlamak için, “İyi”nin kendisinden başka bir göndergesi olmayan bir kavram olduğu “düşünümsel bir gerçekçilik” anlayışı olarak tasvir eder (Antonaccio, 2000, s. 118).

Murdoch “İyi” hakkında “Above on God”da şöyle bir benzetme kullanır: “İyiliğiniz, güneşiniz, var olan varlığın dışından parlayan ve aynı zamanda ruhun

derinliklerinden çıkan kutsal ışığını." (Murdoch, 1999, s. 286). Murdoch'ın "İyi" üzerindeki düşüncelerini ifade ederken Platon'a yapmış olduğu atıf bu benzetmede de kendisini göstermektedir. David Robjant'ın düşünceleri ise tam da burada devreye girmektedir. Robjant, Antonaccio'nun yorumunu okur ve bu yorumu eleştirir. Ona göre Antonaccio, Murdoch'ın realizmi refleksif bir özellik gösterir derken hata yapmaktadır. Aksine Robjant'a göre Murdoch'ın realizmi deneysel bir özellik taşımaktadır (Robjant, 2011, s. 997). Bu düşüncelerini de Murdoch'ın şu pasajından hareketle oluşturmaktadır: "Ancak hepimiz aşkın bir gerçekliği, diğer kişilerin, diğer şeylerin, tarihin, doğal dünyanın, kozmosun dirençli ötekiliğini deneyimleyebiliriz ve bununla baş etmek zorundayız ve bu da sürekli bir çaba gerektirir." (Murdoch, 1992, s. 277). Ancak Robjant'ın bu deneyimleme kavramını yanlış yorumladığını düşünmekteyim. Benim yorumuma göre, Murdoch'ın bu alıntıda kastettiği deneyimleme, amprik bir deney alanını kasteden bir deneyimleme türü değildir. Murdoch'ın burada kastettiği deneyimleme bir zihin durumu olarak deneyimleme kavramı olarak düşünülmelidir; çünkü bir zihin deneyimi olarak kabul edeceğimiz nitelendirme Murdoch'ın *transcendent* "İyi" kavramının yaptığı şeylerin gerekçesini verebilir. Murdoch'ın ahlak üzerine olan düşüncelerinde verdiği meşhur M ve D örneğini bu gerekçelendirme için kullanabiliriz:

"M diyeceğim bir anne, D diyeceğim gelinine düşmanlık besliyor. M, D'yi oldukça iyi kalpli bir kız olarak görüyor, ancak tam anlamıyla olmasa da kesinlikle kaba ve haysiyet ile incelikten yoksun. D küstah ve şımarık, hep olgun olmayan bir biçimde davranan, sert, bazen kesinlikle kaba, her zaman yorucu bir şekilde çocuksu olmaya eğilimlidir. M, D'nin aksanını veya D'nin giyim tarzını beğenmez. M, oğlunun kendisinden aşağıda birisiyle evlendiğini düşünüyor. Örneğin, çok "doğru" bir insan olan annenin, kızına baştan sona güzel davrandığını, gerçek görüşünün hiçbir şekilde ortaya çıkmasına izin vermediğini varsayalım. Genç çiftin göç ettiğini veya D'nin artık öldüğünü varsayarak örneğin bu yönünün altını çizebiliriz: mesele, olup biten her şeyin tamamen M'nin zihninde olmuş olduğunu göstermektir. M'nin D hakkındaki ilk düşünceleri bu kadardır. Zavallı oğlu aptal, kaba bir kızla evlendi. Bununla birlikte, örnekte yer alan M zeki ve iyi niyetli, özeleştirici yapabilen, karşısına çıkan bir nesneye dikkatli ve adil bir şekilde dikkat verebilen bir kişidir. M kendi kendine şöyle der: "Ben eski kafalıyım ve gelenekselim. Önyargılı ve dar görüşlü olabilirim. Züppe olabilirim. Kesinlikle kıskanıyorum. Tekrar bakayım." Burada, M'nin D'yi gözlemlediğini veya en azından, D hakkındaki görüşü yavaş yavaş değişene kadar kasıtlı olarak D hakkında düşündüğünü varsayıyorum. D'nin artık yok veya ölü olduğunu kabul edersek, bu, değişikliğin D'nin davranışında değil, M'nin zihninde olduğunu açıkça ortaya konulabilir. D'nin kaba değil, canlandırıcı bir şekilde sade, onursuz değil kendi gibi davranan, gürlütlü değil ama neşeli, yorucu bir şekilde çocuksu değil ama hoş bir şekilde genç olduğu keşfedildi ve daha önce dediğim gibi, *ex hypothes* (eski varsayım), M'nin başından beri güzel olan dışsal davranışı hiçbir şekilde değişmemiştir." (Murdoch, 2014, 16-17).

Vermiş olduğu örnek olayla Murdoch, bir eylemin ahlaklı olup olmadığını dışarıdan bakarak anlayamayacağımızı, görünürde ahlaklı olsa bile ahlaki failin zihinsel durumlarında geçirmiş olduğu süreçlerden eksik ya da kusurlu bulunabileceğini iddia eder. Ona göre asıl önemli olan ahlaki failin zihnindeki bu süreçlerdir. Murdoch'a göre ahlaki failin zihinsel olarak geçirdiği bu süreçlere de sevgi dolu bir bakış olarak nitelendirdiği "dikkat" kavramı yön vermektedir. Kişi eylemin gerisinde kalan zihin durumları üzerine *dikkat* ile yöneldiği zaman, "İyi"yi amaçlamış olmaktadır. *Dikkat* kavramıyla durumu baştan sona doğru bir vizyonla değerlendiren kişi artık vizyonunu genişletmiş durumdadır. "İyi" kavramı da burada devreye girmektedir. "İyi" kavramının kendisi *dikkat* aracılığıyla ahlaki durumda kendini ortaya koymaktadır. Murdoch'ın vermiş olduğu bu örneğin analizini yaptığımız zaman elde ettiğimiz verilerle onun "İyi" kavramına *transcendent* bir nitelik yüklemiş olduğu savımızı gerekçelendirmiş olmaktadır. Murdoch'ın "İyi"yi amaçlayarak, zihin durumlarına *dikkat* ile yaklaşması aslında

Platon'un "İyi ideası"nın amaçlanması durumuna benzemektedir. Buradan anlayabileceğimiz gibi Murdoch'ın ampirik deneye konu olacak şekilde ölçülebilir bir ahlak tasarımı bulunmamaktadır. Murdoch, "İyi" kavramını ahlakın bir ön koşulu, değerlendirici bir ilkesi olarak kabul eder. Eğer Robjant gibi ampirik bir yaklaşımla bu *transcendent* "İyi" kavramına yaklaşırsak, Murdoch'ın "İyi" temelli kurmuş olduğu ahlak tasarımının da zemini sarsılacaktır. Robjant'ın yaklaşımıyla düşündüğümüz zaman sadece görüntüde ahlaki bulduğumuz bir eyleme ahlaklı dememiz gerekecektir. Ancak böylesi bir tanımlama Murdoch'ın ne "İyi" ne de ahlak anlayışına uymamaktadır.

Robjant, Antonaccio'yu Murdoch'ı refleksif realist olarak nitelendirmesi bakımından suçlarken aslında kendisi büyük bir hataya düşmektedir. Ayrıca Antonaccio'yu eleştirmesine rağmen kendisi de "İyi"nin bir tanımını verememekte ve düşüncelerini gerekçelendirememektedir. Bu durumda Antonaccio'nun savunmuş olduğu "İyi"nin zihinden bağımsız olarak var olamayacağı iddiası daha ağır basmaktadır; çünkü Murdoch'a göre "İyi *transcendent* bir gerçekliktir, erdem ise bencil bilinç perdesini delme ve dünyaya gerçekte olduğu gibi katılma girişimi anlamına gelir. Bu girişimin tamamen başarılı olamayacağı da insan doğasına ilişkin ampirik bir gerçektir." (Murdoch, 2014, s. 88-89). Murdoch "İyi"nin gerçekliğini kabul eder ancak ona dışsal dünyada, duyu verilerimize konu olabilecek şekilde bir ontolojik statü atfetmez. O, "İyi" kavramının eylemlerde, eylemlerin ilkelerinde nesnel bir koşul olarak kendisini görünür kıldığını ifade eder. Ona göre "İyi" her zaman amaçlanan, aşkın bir form konumundadır. O hâlde "İyi"nin gerçekler dünyasında şeylerin arasında bir yerde olmadığı, onun bir zihin formu olduğu ve kendisini eylemlerin koşulu olarak görünür kıldığı sonucuna varmaktayız. Bu anlamda Murdoch'ın "İyi" kavramına yüklemiş olduğu ontolojik statü anlayışı üzerinde Kant'ın etkisi olduğunu hissettirmektedir.

"İyi"nin Varlığı ve Doğası Üzerine Etkili Olan Düşünceler

Murdoch, düşüncelerini oluştururken Kant'ın çeşitli kavramlarından yararlanmışır. Onun "İyi" kavramıyla tam olarak ne kastettiğini anlayabilmemiz için özellikle Kant'ın hangi düşüncelerinden etkilendiğine ve bu düşünceleri nasıl yorumladığına bakmamız gerekmektedir. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* eserinde *mekân* ve *zaman* birer kategori olarak ele almaktadır. Bizlerin *zaman* ve *mekân* olmadan hiçbir duysal bilgiyi elde edemeyeceğimizi ve bu "saf görü formlarının" insan zihninden bağımsız olamayacağını savunur. Yani *mekân* ve *zaman* insanın zihninde "a priori" (önsel) olarak bulunur ve duyulur algıların ön koşulunu oluşturur. Bu koşullar bireylerden bağımsız olarak mevcut değildir, ayrıca bizler bunları yalnızca dış nesnelere ve bunların hem dış dünyadaki diğer nesnelere hem de algılayanla ilişkilerini deneyimleyerek algılarız. Bir birey dünyada bir nesneyi deneyimine söz konusu ettiği zaman, nesneyi belirli bir yerde ve zamanda (uzay ve zaman) konumlanmış olarak deneyimler. Bir konumu olmadan ve belirli bir zaman diliminde yer almayan gerçek bir nesneyi deneyimleyebilmenin hiçbir yolu yoktur (Kant, 1993, s. 52, 53). Kant'ın düşüncelerini göz önünde bulundurduğumuz zaman Murdoch'ın kabul ettiği, deneyimlerimizin ve ahlaki yargıda bulunmamızın nesnel bir koşulu olan "İyi" kavramı, saf görü formları ve pratik aklın ideleri ile aynı statüde olduğu çıkarımını yapabiliriz. Murdoch'a göre "İyi" her bir insan tekinin kişisel özelliklerinden ve fikirlerinden bağımsız olarak herkes tarafından paylaşılır. Bu anlamda "İyi", tıpkı Kant'ın düşüncelerine göre onların dünyaya ilişkin deneyimlerinde bir "zaman" ve "mekân" algısının mevcut olması gibi, bireyin deneyimlerinde mevcuttur. Bu şekilde Murdoch'a göre *transcendent* "İyi", ahlaki deneyimlerin nesnellüğünün zeminini hazırlamaktadır. Murdoch ahlakın ve en temelde bilginin ön koşulu olarak düşünülür anlamda bir "İyi"nin var olduğunu savunmaktadır. Ahlaki bilgimizin ve değerlendirmemizin ön koşulu olan bu "İyi" aslında Kant'ın

istemenin altında yatan koşulsuz buyruk fikriyle olan benzerliğiyle de ön plana çıkar. Bu koşulsuz buyruğu Kant, şu yargıyla ifade eder: "Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin." (Kant, 2014, s. 35). Kant'ın bu koşulsuz buyruğu bir eylemin ahlaki olup olmadığını değerlendirirken onun kullanmış olduğu bir ölçüttür. Murdoch'ta ise bir eylemin ahlaki olup olmaması durumu ele alınırken "İyi" kavramı onun nesnel koşulunu oluşturur. Bu nesnel koşul olan "İyi" de Murdoch'ta *dikkat* kavramıyla beraber işlemektedir. Bu anlamda Kant'ın koşulsuz buyruk kavramıyla Murdoch'ın "İyi" kavramı arasında güçlü bir benzerlik söz konusudur.

Kant koşulsuz buyruk olarak nitelendirdiği kavramın herkes için geçerli olmasından ötürü, onun evrensel olduğunu kabul eder. Ona göre evrensel ahlak yasasını tüm insanlar ortak olarak paylaşır, yani her bir insan tekinde bu yasaya göre hareket edebilme olanağı mevcuttur ve bu yüzden nesnel ve herkes için geçerli bir ahlak yasası olduğundan söz eder. Murdoch ise "İyi" kavramının tüm insanlarda istemenin ve eylemin nesnel bir koşulu olarak bulunduğunu kabul ettiği için "İyi" kavramı kendini tüm insanlara açık bir şekilde var eder ve bu sayede herkes için geçerli konumda olur. Bu şekilde "İyi", ahlaki eylemlerimizi oluşturma sürecinde bize bir yön duygusu sağlamaktadır.

Murdoch, "İyi" üzerinde çalışırken Çağdaş Felsefeleri de eleştirir. Çağdaş Felsefeler metafiziği etikten çıkarmakla ona göre hata yapmaktadırlar. Bu konuda Moore'un düşünceleri üzerine yoğunlaşır. Murdoch'a göre Moore, "İyi"nin duyularımızın dışında bir gerçeklik olduğuna, gizemli, temsil edilemez ve tanımlanamaz bir nitelik oluşuna ve bir bilgi nesnesi olduğuna inanmaktadır. Ona göre Moore, "İyi"yi örtük olarak da olsa görebilmenin bir anlamda ona sahip olmak anlamına geldiğine inanmaktadır. Bir natüralist olmasına rağmen, "İyi"yi güzele benzeterek düşünmekte ve "İyi"liği dünyanın gerçek bir bileşeni olarak kabul etmektedir. Moore, "İyi ne anlama geliyor?" sorusunu 'Hangi şeyler iyi'dir?' sorusundan ayırmakta ve ona göre oldukça haklı konumda bulunmaktadır. Ancak Murdoch'ın bu konuya bir itirazı bulunmaktadır. Murdoch'a göre Moore, ikinci soruyu da birincisi gibi yanıtlarken hata yapmaktadır. Moore'a göre "İyi" tanımlanamaz bir şeydir; çünkü değer yargıları kişinin iradesine ve tercihine bağlı olan bir şeydir. "İyi"nin tanımlanamaz olduğunu söylerken Ona göre Moore haklıdır. Ancak onun bir niteliğin adı olduğunu söylerken hatalıdır (Murdoch, 2014, s.8-9).² İyi'nin tanımlanamayacağı konusunda hem fikir olan iki düşünür için yine de "İyi" vazgeçilemez bir kavramdır. Murdoch, *Metaphysic as a Guide to Morals*'da Moore'un "İyi"nin bir niteliğin adı olduğunu söylediği şu sözlerine yer vererek onu bu konuda eleştirir:

"Demek istediğim, "iyi"nin basit bir kavram olduğu, "sarı"nın basit bir kavram olduğu gibi; tıpkı onu zaten bilmeyen birine herhangi bir yolla açıklayamadığınız gibi, sarının ne olduğunu açıklayamadığınız gibi, "iyi"nin de ne olduğunu açıklayamazsınız. 'İyi'nin tanımı yoktur çünkü basittir ve parçaları yoktur. ... İyi olan her şeyin başka bir şey olduğu doğru olabilir, tıpkı sarı olan her şeyin ışıktaki belirli bir titreşim ürettiği gibi..." (Murdoch, 1992, s. 45).

Murdoch iyi sıfatının anlamını iyi şeylerle özdeş olarak karıştırmamız gerektiğini; çünkü iyi olan şeylerin (mutluluk vb.), iyinin yanı sıra kendilerine uygulanan başka sıfatlara da sahip olmaları gerektiği sonucu ortaya çıkacaktır. Moore'un "İyi" kavramının anlamı hakkındaki argümanını, ahlaki değerleri doğal veya ahlaki olmayan gerçeklerden ayıran bir epistemolojiye dayandırdığı görülmektedir. Doğal gerçeklerin

² Moore'un düşüncelerinin Murdoch tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığının kontrol edilmesi için Moore hakkındaki bu bilgiler Moore'un asıl kaynaklarına başvurularak teyit edilmiştir. Moore'un bu konu hakkındaki düşünceleri için bkz. (Moore, 1929, s .15).

(zevk, mutluluk, rasyonellik, vb.) varlığından “İyi” kavramı çıkarılamaz veya türetilemez; çünkü iyilik, daha fazla bileşen parçaya indirgenemeyen veya analiz edilemeyen kendine has bir özelliktir (Antonaccio, 2000, s. 121). Murdoch’a göre Moore, “İyi tanımlama hatası olan ‘natüralist yanılğı’ olarak adlandırdığı bir şeyi, ‘iyi mutluluktur’, ‘iyi zevktir’, ‘iyi kiliseye itaattir’ gibi tanımlarla gerçek ve değeri birleştirerek yapmaya çalıştı.” (Murdoch, 1992, s. 45). Murdoch ve Moore’un “İyi”nin tanımlanamazlığı üzerine olan görüşlerini karşılaştırdığımızda savları aynı olsa da gerekçelendirmelerinin ve kurdukları ilişkilerin farklı olduğu sonucuna varırız. Moore’un “İyi”nin tanımlanamayacağı görüşü, doğrudan ampirist varsayımlarının ve “İyi” gibi kendine özgü ahlaki terimlerin, ahlaki olmayan gerçeklerden ya da doğal gerçeklerden kökten farklı olduğu yönündeki görüşünün doğrudan sonucudur. “İyi”lik kendine has bir özellik olarak anlaşıldığından, “İyi”yi nasıl bildiğimizi açıklamak için karmaşık refleksif bir teoriye gerek yoktur: onu algılarız, hepsi bu.

Moore, “İyi”liğin niteliğine ilişkin kavrayışımız ile “sarı” rengine ilişkin algımız arasında bir benzetme yapabilir; çünkü onun ahlak teorisi, gerçekler ve değerler arasındaki ayrımın ampirist bir anlayışına dayanmaktadır. Murdoch’un “İyi”nin tanımlanamaz oluşunu savunma gerekçelendirmesi ise tamamen farklı varsayımlara dayanmaktadır. Ona göre, “İyi”, ne gizemli bir şekilde dünyadaki iyilerin çoğulluğuna bağlı bir özelliktir ne de basitçe doğal gerçeklerden türetilbilirdir. Daha ziyade “İyi”, kişisel bir vizyona ayrılmaz biçimde endekslenmiş olan bir failin, ahlaki algısının yorumlayıcı ve değerlendirici etkinliği içerisinde, bu etkinlik aracılığıyla gerçek olarak kavranır (Antonaccio, 2000, s. 122-123). Moore’un “İyi”yi kavrama meselesindeki anlık sezgisi Murdoch’ta yerini tıpkı *M ve D* örneğinde olduğu gibi aşamalı bir *dikkat* sürecine bırakır. “İyi” ancak kendisini özel bir çaba gerektiren *dikkat* kavramı aracılığıyla vermektedir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi “İyi” kavramının gerçekliği ile Murdoch’ın ahlak düşüncesi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. *Dikkat* kavramı da onun ahlak düşüncesinin savunmuş olduğu en önemli argümandır. “İyi”nin gerçekliğini temellendirme konusunda ise *dikkat* kavramına bir dayanak olarak Platon’un görüşlerini kabul etmektedir. Bu düşüncelerine *Metaphysisc as a Guide to Morals* ve *The Sovereignty of Good*’da tekrarlayan bir şekilde yer vermektedir. Murdoch, “İyi” hakkındaki düşüncelerini gerekçelendirmek ve tam anlamıyla açıklamak için Platon’un mağara benzetmesini kullanır:

“Mağaradaki mahkumlar ilk başta arka duvara bakacak şekilde zincirlenirler; burada görebilecekleri tek şey, arkalarındaki ateşin, kendilerinin ve kendileriyle ateş arasında taşınan nesnelere gölgeleridir. Daha sonra dönüp ateşi ve gölge oluşturan nesnelere görmeyi başarırlar. Daha sonra mağaradan kaçarlar, güneş ışığında dış dünyayı ve sonunda güneşin kendisini görürler. Güneş, ışığında hakikatin görüldüğü İyilik Formunu temsil eder; şimdiye kadar görünmeyen dünyayı ortaya çıkarır ve aynı zamanda bir yaşam kaynağıdır.” (Murdoch, 1999, s. 356).³

Murdoch, Platon’un mağara benzetmesiyle aslında insanların bir yanılğı içerisinde olduklarını anlatmaya çalışır. Yüzleri duvara dönük olarak bekleyen mahkumların gördükleri gölgeleri gerçek sanmalarından ötürü içinde buldukları bu yanılğıdan ancak *Güneş* sayesinde gördükleriyle kurtulabileceklerinden söz eder. Murdoch’ın tasarımında *Güneş*, “İyi” kavramını temsil etmektedir. Onun aracılığıyla bizler şeyleri bilebilirken “İyi”nin kendisinin bilgisine ulaşmamız pek de mümkün değildir. Tıpkı Platon’un “İyi ideası” düşüncesinde olduğu gibi. Ancak Murdoch, Platon’un yapmış olduğu gibi “İyi ideası”nu içerisine yerleştirdiği *düşünülür dünya* gibi başka bir dünya tasarlamamaktadır.

³ Platon’un Mağara benzetmesinin orijinal hali için bkz. (Platon, 2010, 514-517).

Aksine O, "İyi"nin tam anlamıyla bir gerçek olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Murdoch, "İyi"yi başka bir dünya olarak tasarladığı bir yere yerleştirmemektedir. Murdoch'un "İyi belirli bir şey değildir, diğerleri arasında bir şey değildir." savı, onun "İyi"ye duyulur bir nitelik yüklediğini göstermektedir (Murdoch, 1993, s. 405). "İyi"yi Platon gibi ayrı bir *düşünülür dünya*'yı yerleştirmemesi daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi "İyi"yi düşünülür bir kavram olarak gördüğü bilgisini bize vermektedir. Bu düşünülür kavram, ahlakın ve gerçekliğin nesnel bir ön koşulu konumundadır. Platon'un gerçekliğe aşamalı olarak ulaştığımızı gösteren mağara benzetmesinde olduğu gibi, Murdoch'un "İyi" kavramı da *dikkat* aracılığıyla değer derecelerini ayırt ederek onları kavramamızı sağlamaktadır. Antonaccio'nun yorumuna göre ise "İyi, kendi üzerine döndüğü gibi, bilinç ortamı aracılığıyla keşfedilir; ama aynı zamanda onun refleksif eylemi, iyinin bilinci aşan ya da onu gölgede bırakan bir mükemmellik ya da "daha yüksek bir koşul" olduğunu ortaya çıkarır." (Antonaccio, 2000, 119). "İyi"nin refleksif bir karakter taşıması, onun deneyimlerimizin nesnel bir koşulunu oluştururken elde ettiğimiz bilgiyle tekrar dönüp kendine yönelmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda "İyi" kendi kendisini de bilincimiz için bir konu hâline getirir ve yeniden onun üzerine düşünmemizi sağlamaktadır. Bu yüzden Murdoch'ı, Antonaccio'nun deyimiyile "*refleksif bir realist*" olarak nitelendirmeyi uygun bulmaktayım.

Platonun mağara benzetmesini dikkatlice incelediğimizde O'nun görme yoluyla açığa çıkan dünyayı zindana, içindeki ateşin etkisini de *Güneş*'in gücüne benzettiğini görürüz. Platon, mağaradan çıkışta yukarıda gördüğü şeyleri farketme sürecini de ruhun, asıl anlamdaki *düşünülür dünya*'ya doğru yolculuğu olarak düşünürsek kendisini yanlış anlamayacağımızı söyler. "...[B]enim düşünceme göre kavranan dünyanın sınırlarında "iyi ideası" vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de dünyada iyi ve güzel ne varsa hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir. Görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan odur. Kavranan dünyada da doğruluk ve kavrayış ondan gelir, insan ancak onu gördükten sonra iç ve dış hayatında bilgece davranabilir." (Platon, 2010, s. 517b-17c). Platon'a göre dünyadaki *Güneş*, "İyi"nin *düşünülür dünya*'daki işlevine benzer bir şekilde konumlanmaktadır. "İyi", ışığın kendisidir; ona bakılması oldukça güçtür. Ancak bu bakılması zor olan "İyi" diğer şeyleri kendi ışığıyla görünür kılmaktadır. *Güneş*, gerçekliğe ışık tutarak, onu kavramayı mümkün kılmaktadır. Bu durumda "İyi", kişisel hakikatleri kavramayı sağlamaktadır. Ancak buradan *Gerçek* ya da *Hakikat*'in "İyi" ile aynı şey olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. *Gerçek* kendisini "İyi" kavramı aracılığıyla verir. Platon *Devlet*' te bunu şöyle ifade eder:

"İşte, nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bunu iyi bil. Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı odur. Ama, bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar, şuna inan ki, iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir. Görünen dünyada ışığın ve gözün güneşle yakınlığı olduğunu düşünmek doğru, ama onları güneş saymak yanlış olduğu gibi, kavranan dünyada da bilim ve gerçeği yakın saymak doğru, ama onları iyinin ta kendisi saymak yanlıştır İyinin yeri elbette ikisinin de üstünde, çok yükseklerdedir." (Platon, 2010, s. 508e-509a).

Murdoch için de aynı durum geçerlidir. O da "İyi" ve gerçeğin(hakikat) aynı şey olmadığını savunur. "İyi" hakkındaki bu düşüncelere katılmakta ancak "İyi"nin yeri konusunda bu şekilde bir dünya ayrımı yapmamaktadır. Onun için "İyi" gerçekliğin nesnel bir koşulu konumundadır ve bu düşüncesi de onun Platon'dan etkilendiğinin bilgisini bizlere açıkça vermektedir. Murdoch'a göre Platon, değer her yerde oluşunu ve yaşamın tamamının ahlaki ölçekte bir hareket olduğunu düşünür. Tüm bilgilerimizin ahlaki bir arayış olduğu, zihnin gerçekliği aradığı ve ruhsal gücün *transcendent* bir kaynağı olan "İyi"yi arzuladığı varsayımını yapar, ki bu düşünce hakikat fikri ile ilişkili durumdadır (Murdoch, 1992, s. 56). Murdoch'a göre "İyi", gerçekliği görünür kılan bir ışık gibi nesnel bir koşul ise buradan hareketle ahlaki durumlarda da gerçekliği ve ölçütü

“İyi” den almamız gerektiği sonucu çıkmaktadır; çünkü Murdoch’a göre şeyleri oldukları gibi görmek, doğru bir ahlaki vizyonu gerektirir. “İyi”yi aşkın bir manyetik çekim merkezi olarak gören Murdoch, “İyi” kavramının, “ahlaki yaşam üzerine olan düşüncelerimizde kullanabileceğimiz en az bozulabilir ve en gerçekçi resim” olarak görüldüğünü söylemektedir (Murdoch, 2014, s. 73). Murdoch’ın ahlak anlayışına hâkim olan Platoncu Güneş imgesinde “İyi”, insanın ahlaki varoluşunun yaşandığı, değerlendirmelerin ve seçimlerin sayesinde yapıldığı ışıktır. İnsan yaşamında değer kaçınılmaz varlığına ilişkin bu argüman bir *Ontolojik Delil* görevi sunmaktadır. Aynı zamanda “İyi”, Murdoch’ın insan yaşamının vazgeçilmez metafizik boyutu olarak gördüğü şeyi temsil etmektedir.

Murdoch’a göre metafizik, ahlaki faaliyetlerimizin ve tüm değerlendirmelerimizin insan yaşamının her yerinde mevcut olduğunu göstermemize yardımcı olarak, ahlaka bir rehberlik etmektedir (Antonaccio ve Schweiker, 1996, s. xvii). Ahlaka rehber olarak düşündüğü bu metafiziği Platon’a dayandıran Murdoch, bu metafizik anlayış içerisinde “İyi” ve “Mükemmellik Fikri”ne çok önemli roller vermektedir. Ona göre bir “Mükemmellik Fikri” olarak düşünülebilecek olan “İyi”, insanlara ahlaki değerlendirmelerinde ve kendilerini ahlaki birer fail olarak daha ileri bir konuma getirmelerinde rehberlik edebilecek bir yön duygusu sağlamaktadır. Murdoch’a göre insan sürekli bir şekilde “Mükemmellik” arzusu içindedir ve bu yönde hareket eder. Bunu yapabilmek için de iyi bir bilinç kalitesine ihtiyacı vardır. Ona göre “İyi bir bilinç kalitesi, gerçek ile yalan (gerçek olmayan) arasında sürekli bir ayrım yapılmasını içerir. Bu, daha iyi veya daha kötü olabileceğimiz bir şeydir; alışkanlığın oluşumunu içeren erdemli eylemin arka planıdır.” (Murdoch, 1992, s. 259). Bu durum tam da Murdoch’a göre bizleri “Mükemmellik Fikri”nin⁴ varlığına götürmektedir. Ona göre “Mükemmellik Fikri” tüm faaliyetlerimizin peşinde olduğu şeydir. “Mükemmellik Fikri” sayesinde her zaman “İyi” amaçlanmaktadır.

Murdoch’ın “Mükemmellik Fikri” kavramında aslında Platon’un gerçeklik dereceleri argümanının etkisini görebilmek mümkündür. Onun mağara benzetmesine yeniden dönecek olursak; gölgelerin gerçek sanıldığı durumdayken mağaradan çıkıp duyulur nesnelere keşfedilmesi ve daha sonrasında kavramlar dünyasının varlığının kavranışı durumu bize Platon’un *gerçeklik dereceleri* argümanını vermektedir (Platon, 2010, 509d-511e). Bu durum Murdoch’ın düşüncesinde “İyi”nin aslında tüm gerçekliği kavramamızı sağlayan, sürekli olarak “Mükemmel”e doğru ulaşmaya çalışan *dikkatli* bir bilinçle kendisini var etmesi durumuyla örtüşür. Platon’da bu arzulara *Eros* ile olmaktadır. Murdoch’ın bahsetmiş olduğu “İyi”nin manyetik çekim gücü sayesinde bilinç “İyi”yi arzular, kendisini ona doğru yöneltir ve böylece gerçek olanı keşfeder, diyebiliriz. Gerçekliği doğru kavrama çabası, aynı zihinsel süreçleri ve etkinlikleri takip ettiği taktirde “İyi”ye duyulan arzuyla aynı konumdadır. Murdoch gerçekliğe dönük bu yönelim ve arzulamayı aslında ahlak düşüncesinin temelindeki düşünceye de uyarlamaktadır. “Dolayısıyla Murdoch, ahlaki yaşamı, sahte imgelerin köleliğinden, imgelerle hiçbir zaman yeterince kavranamayacak bir gerçeklik vizyonuna doğru bir yolculuk olarak görme konusunda Platon’u takip etmektedir.” (Antonaccio, 1996, 227). Murdoch’a göre *insan bencildir* ve bu bencilliği kendinin dışındaki gerçeklere yani diğer ahlaki faillere yönelttiği taktirde egosunu bastırarak doğruyu ve ahlaki gerçekliği kavrayacaktır. Murdoch buna “*unselfing*” der (Murdoch, 2014, s. 65). “*Unselfing*”

⁴ Orijinali *The Idea of Perfection* olan bu kavram, Türkçeye *Kusursuzluk İdeali*, *Mükemmellik Fikri*, *Mükemmellik İdeali* şeklinde çevrilebilmektedir. Hepsi de aynı anlamı yeterince karşılamaktadır. Bu kavram, çalışmamızda *Mükemmellik Fikri* olarak kullanılmıştır.

sayesinde bilinç diğer ahlaki bilinçlerin yani ahlaki failerin varlığının ve düşüncelerinin bilgisine ulaşarak bu anlamda (ahlaki)gerçeklik derecelerini deneyimlemiş olmaktadır.

Ontolojik Delil Argümanı

Murdoch Platon'dan almış olduğu "gerçeklik dereceleri" fikrinin Anselmus'un "Mükemmellik Dereceleri" argümanı ile örtüştüğüne de inanmaktadır (Murdoch, 1992, s. 408). Anselmus'un *Ontolojik Delil* argümanı ile Tanrı'nın varlığını ispat etme çabasını ele alır. Murdoch'a göre "İyi"nin gerekliliği veya benzersiz statüsünün kanıtı, bir şeyi iyi yapmaya çalıştığımız veya başarısızlığın bilincinde olduğumuz sayısız durumlarda "Mükemmellik Fikri"ni kavramamızda bulunmaktadır. Bu noktada Anselmus'un *Ontolojik Delil* argümanı ile bağlantı kurmaktadır. Murdoch'a göre "Mükemmel olan var olmalıdır, yani İyilik ve mükemmellik olarak düşündüğümüz şey, en iyi düşüncelerimizin "nesnesi" gerçek bir şey olmalıdır, hatta özellikle ve en gerçek, tesadüfi bir gerçeklik olarak değil, temel, esaslı ve temel bir şey olarak gerekli olan." (Murdoch, 1992, s. 445). Ancak şu unutulmamalıdır ki Murdoch, bu *Ontolojik Delil* argümanı ile Tanrı'nın varlığını ispat etme çabasına kalkışmaz. Onun bu delil yardımıyla yapmaya çalıştığı şey "İyi"nin metafiziksel varlığını aydınlatmaktır. Onun iyiliğin gerekliliği ifadesi yalnızca iyi olma emrini değil, aynı zamanda hayatta iyiliğin var olduğunun ve yaşamın bir iyi olarak görülebileceğinin kabulünü de içermektedir. Peki onun "*Ontolojik Delil*"den faydalanma çabasını nasıl yorumlayabiliriz? "Onun önerdiği şey, zihinde İyilik Fikrinin varlığının, zihni aşan bir şey olarak İyinin varlığını kanıtladığıdır." (Hämäläinen ve Dooley, 2019, s. 58). Murdoch Anselmus'un *Ontolojik Delil* argümanını ise şu şekilde tanımlamaktadır:

"Tanrı, kendisinden daha mükemmel hiçbir şeyin hayal edilemediği bir varlıktır. Böyle bir varlık yoksa, en mükemmel varlık olamaz, sanki Tanrı zihnin dışında bir gerçeklikte var olur, bu varlığa sadece zihinde var olan varlığa ek bir nitelik verilir. Başka bir deyişle, eğer Tanrı sadece zihinde varsa, bundan daha mükemmel düşünülemez bir varlık olmayacaktır. Bu nedenle, Tanrı'yı en mükemmel kavram olarak anlayabilirsek, Tanrı'nın var olduğunu da anlayabiliriz." (Murdoch, 1992, s. 428).

Anselmus'un Tanrı'ya giden argümanından destek alsa da Murdoch'a göre asıl ve mutlak olan "İyi"nin varlığıdır. Ona göre, "Mutlak ve koşulsuz olan, her insanın kendi ruhunda, doğru ile yanlış arasındaki farkı açık ve seçik olarak bildiği şeydir." (Murdoch, 1992, s. 427). Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki Murdoch, *Ontolojik Delil* argümanını kullanarak aslında "İyi"nin varlığını ispat ederken arka planda ahlak için uygun bir zemin hazırlamaktadır çünkü daha önce Murdoch için "İyi", ahlakın ortaya çıkabilmesinin ön koşuludur diye belirtmiştik. Murdoch, Anselmus'un argümanını incelediğinde Tanrı'nın tüm nitelikleri arasında, gerçekten önemli olan ve günlük deneyimlerimizde ortaya çıkan şeyin yalnızca "İyi"liğin niteliği olduğu kanaatinde. Ona göre Tanrı'nın diğer nitelikleri önemli değildir çünkü bunlar sadece faydasızdır ve kafa karışıklığına yol açarlar. Murdoch, Tanrı'yı ortadan kaldırabileceğimizi ve sonuçta ortaya çıkan tüm karmaşık metafizik meselelerden kaçınabileceğimizi, ancak "İyi" olmadan yapamayacağımızı savunmaktadır. Dolayısıyla onun ispat çalışması, aslında, Tanrı'dan ziyade "İyi"nin varlığını destekler niteliktedir (Murdoch, 1992, s. 427). Aynı durumu, Cheryl K. Bove *Understanding Iris Murdoch* adlı eserinde, Murdoch'un Tanrı'ya olan inancın azaldığını fark ettiğini, mevcut İngiliz felsefelerini ahlakı ele almada yetersiz bulduğunu, "insanın ona göre yaşayabileceği" bir felsefe aradığını ve bireyin dikkatinin merkezi olarak Tanrı'nın yerine "İyi"yi koymasının gerektiğini savunduğunu söyler (Bove, 1993, s. 25-26).

Murdoch, *Ontolojik Delil* formülasyonundan “mantıksal” ve “metafiziksel” olarak iki yaklaşım elde etmektedir. Tanrı'nın var olmasının gerekli oluşu konusunda “mantıksal” bir yaklaşıma sahiptir. Mükemmellik derecelerini fark ettiğimiz taktirde ise mükemmel olan Tanrı fikrine ulaşabileceğimiz düşüncesini içinde barındıran “metafiziksel” bir yaklaşımı da vardır (Murdoch, 1992, s. 435-437). Murdoch, Anselmus'un tüm varlıklardan daha büyük olan bir şeyden değil, daha büyüğü tasavvur edilemeyen ve var olmaması imkânsız olan bir şeyden söz ettiğini düşünmektedir. Bu düşüncesiyle Tanrı'nın eşsiz olduğu kanaatindedir (Murdoch, 1992, s.408). Murdoch mantıksal argümandan şu şekilde söz eder: “Tanrı, dünyada var olan diğer nesnelere arasında tek bir ampirik nesne olarak düşünülemez. Aksine, Tanrı'nın varlığı şeylerin varlığından farklıdır çünkü Tanrı öyle bir şekilde vardır ki Tanrı insan hayatından uzak düşünülemez.” (Murdoch, 1992, s.408). bir başka deyişle, mantıksal argümanın savunduğu şeyde Tanrı fikri, gerçekliğini öyle bir şekilde gerektirir ki, gerçek dışı olma ihtimali imkânsızdır. *Ontolojik Delil* aracılığıyla savunulan “Tanrı tikel, tesadüfi(contingent) bir şey olamaz, diğerleri arasında bir şey olamaz. Tanrı'nın zorunlu varlığı onun bir nesne olmamasıyla bağlantılıdır. Ampirik nesnelere farklı olarak Tanrı, düşüncenin inkâr edemeyeceği bir tarzda var olur; Tanrı, düşüncenin kendisinin koşuludur.” (Antonaccio, 2000, s. 125). Murdoch, Anselmus'un *Ontolojik Delil*'indeki Tanrı kavramını, “İyi” kavramı ile değiştirir. Bu “İyi”ye de insan bilincini yapılandıran *transcendent* bir ilke olarak Platoncu bir “İyi” misyonu yükler. Murdoch, mantıksal argümanı “İyi”nin zorunlu varlığı için *transcendent* bir argümana dönüştürmektedir. Ona göre “kanıtın herhangi bir Tanrı türünü kanıtlamadığını düşünenler “Platon'a geri dönebilir ve insan deneyiminden ayrı düşünülmesi imkânsız bir şey olarak ahlaki değer için benzersiz bir gereklilik konumunda olduğunu görebilirler.” (Murdoch, 1992, s. 442).

Murdoch'a göre Anselmus'un kanıtı “çok kısa ve “mantıklı” görüldüğü için düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Ancak ne Hristiyanlık ne de mantıksal çekicilik sayesinde, bu kanıtın temel anlamının gizlenmesine izin verilmemelidir. Murdoch'a göre “İyi fikri (iyilik, erdem) ahlaki faaliyetimizde kristalleşir. İyi kavramı, bu heterojen ortamda yapılanların mutlak önemine ilişkin istek ve inanç birliğini vurgulamaktadır.” (Murdoch, 1992, s. 442). Murdoch'a göre kendisinin yeniden gözden geçirmiş olduğu hâliyle *Ontolojik Delil*, insanın ahlaki varlığının koşulunun “İyi” olduğunu kanıtlamaktadır. Murdoch bu durumu temelde, insan olma anlayışına bağlı görmekte ve ondan ayrılamayacağını düşünmektedir. Anselmus'un Tanrı'nın gerçek oluşunun, Tanrı'nın düşüncenin kendisinin koşulu olduğu algısı aracılığıyla kavranmış olduğunu öne sürdüğü gibi, Murdoch'ın *transcendent* argümanı da “İyi”nin gerçekliğini ahlaki bilginin olanağının koşulu olarak öne çıkarır. İyinin gerçekliği ile de bilincin gerçekliği bağlantılıdır. Ona göre eğer “İyilik gerçekse, bireysel farkındalık da gerçek olmalıdır, çünkü o, düşünme eyleminde iyinin gerçekliğini kavrayan şeydir.” (Antonaccio, 2000, s. 127).

Anselmus'un bu *Ontolojik Delil* argümanına Gaunilo itiraz etmektedir. Gaunilo, sırf kendisinden daha mükemmeli düşünemediği için o şeye vardır, demenin saçma olduğunu ileri sürer. Bunu örneklendirmek için de *mükemmel ada* örneğini kullanır. Gaunilo, her şeyiyle mükemmel olan bir ada tasarlamış olmamız bu adanın var olduğunu zorunlu kılmamakta ve ispatlamamaktadır. Anselmus ise bu ada örneğinden hareketle Gaunilo'ya bu durumun sadece Tanrı kavramı söz konusu olduğu zaman geçerli olduğundan söz eder. Anselmus'a göre önce Tanrı tasavvur edilir daha sonra onun varlığına gidilir, düşüncesi yanlıştır. Eğer bir resim yapıyor olsaydık elbette önce bu resmi hayal eder daha sonra çizmeye başlardık, der. Ancak Tanrı söz konusu olduğu zaman durum değişir, eğer var olmasaydı biz onu tasavvur ediyor olamazdık, diye kendini savunmaktadır (Anselm of Canterbury, 2008, s. 109-122). Bu yanıt bizi *Ontolojik Delil*'in

Murdoch'ın kastetmiş olduğu metafizik yaklaşım argümanına götürdüğünü görebiliriz. Daha önce Murdoch'ın metafizik argümanı, doğadaki şeyler aracılığıyla Tanrı'nın mükemmelliğine ilişkin gerçeklik deneyimimize hitap eder demiştik. Murdoch, Anselmus'un Gaunilo'ya vermiş olduğu cevabı metafizik argümanına bir arka plan olarak almaktadır. Anselmus'un cevabından esinlenerek onun Tanrı hakkında söylediklerini "İyi" üzerine uyarlamaktadır. Ona göre "İyi" var olmasa bizler onu düşünüyor olamazdık. Bu da "İyi"nin varlığına dair sunulan delilin metafiziksel yönünü oluşturmaktadır.

Murdoch'ın metafizik argüman için oluşturduğu bir diğer zemin ise Platon'un düşünceleridir. Platon'un mağara mitine göre, evren farklı gerçeklik seviyeleri içermektedir. Bilgi ve ahlak (hakikat ve değer), yanlısamadan gerçeğe doğru yükselişin aynı zamanda iyiliğe veya erdeme doğru bir yükseliş olacağı şeklinde birbirine bağlıdır (Platon, 2010, s. 510a- 511e) Daha az iyilikten daha yüksek derecede iyiliğin gölgesini keşfederek "mükemmel" olanın en yüksek gerçekliğine inanmaya yönlendiriliriz. Murdoch'ın bu görüşüne göre ahlaki anlayış, gerçeğin bilgisiyle bağlantılıdır. Murdoch, bu metafizik argümanı iyiye yönelik *transcendent* argümanına bir destek olarak kullanır. Murdoch, "İyi"yi doğrudan deneyimlemesek de (çünkü o, bilginin nesnesi değil koşuludur), mükemmel hakikat ve iyiliğin imgelerini ve gölgelerini deneyimlediğimizi ileri sürer. Her türlü bilişsel aktivitede iyi ve kötü derecelerini ayırt etmeyi aşamalı bir biçimde sezgisel olarak öğreniriz. Böylece tüm deneyimlerimiz, hakikat arayışı etkinliğindeki "Mükemmellik Fikri"nin kanıtını bize sağlamış olur. Murdoch'a göre ise bu "Mükemmellik Fikri" *Ontolojik Delil'e* yöneltmiş olduğu metafiziksel argümana karşılık gelmektedir.

Murdoch, "Mükemmellik Fikri" üzerinde epeyce durur. Ona göre bizler, "ölçekleri, mesafeleri, standartları algılamaya başlarız ve daha önce 'bırakmaya' hazır olduğumuz şeyleri mükemmelden daha az görme eğiliminde olabiliriz. Mükemmellik fikri böylece bir çalışma alanı içinde işler ve artan bir yön duygusu üretir." (Murdoch, 2014, s. 60). Ancak Murdoch sürekli olarak "Mükemmellik Fikri"yle dolaştığımızı da söylemez. Ona göre bizler, "Her zaman bireyin peşinde olan birey değiliz, her zaman mükemmellik fikrinin manyetik çekimine yanıt vermiyoruz. Çoğu zaman, örneğin faturalarımızı ödediğimizde veya diğer küçük günlük eylemleri gerçekleştirdiğimizde, biz sadece uygun olanı yapan veya sıradan kamusal nedenlerle basit seçimler yapan herkesiz." (Murdoch, 2014, s. 60). Bizler "Mükemmellik Fikri"nin manyetik çekimine her zaman kapılız, ancak bu ona sürekli olarak bir yanıt verdiğimizizi göstermemektedir. Her zaman Mükemmellik odaklı hareket etmeyebiliriz. Bazı eylemlerimiz rutin görev odaklı olabilmektedir. Bu durum öylesine hızlı akan bir şekilde ilerler ki "Mükemmellik Fikri" bu durumun neresinde durmaktadır fark bile edemeyebiliriz. Murdoch bu durumla ilgili davranışlar ve eylemlerden yola çıkarak bir akıl yürütme yapar: "... [M]ükemmel olun emri ne olacak? 'Öyleyse biraz gelişmiş olun', demek daha mantıklı olmaz mı? Bazı psikologlar, standartlarımız çok yüksek olursa nevrotik olacağımız konusunda bizi uyarıyor." (Murdoch, 2014, s. 60). Murdoch, "Mükemmellik Fikri"nin aslında en yükseği amaçladığının farkındadır ancak hayatımızın her anında, her eyleminde bunun bilincinde olarak hareket etmediğimiz de farkındadır. "Mükemmellik Fikri", uygun olan mükemmellik türüne göre yalnızca belirli durumlarda kendini örnekleyebilir. Dolayısıyla cömertlik ya da iyi resimden söz edilebildiği şekliyle Murdoch'a göre genel olarak mükemmelliğin ne olduğu söylenemez. Ona göre "Mükemmellik Fikri", eğer bir sanatçysak ya da bir işçi elbette bizi harekete geçirir ve iyi yönde muhtemelen değiştirir; çünkü en değerli olan üretkenlik tarafımıza sevgi aşılacaktır. Bu anlamda ona göre "Mükemmellik Fikri" aynı zamanda düzenin doğal bir konumunda bulunmaktadır (Murdoch, 2014, s. 60).

Sonuç

Murdoch'un "İyi" kavramına olan bakış açısını en genel anlamda Platon'un "İyi İdeası"ndan ve özellikle de mağara benzetmesinden oldukça etkilenecek şekilde oluşturmuştur. Platon'un düşüncelerinden yola çıkan Murdoch, "İyi"nin "idealar dünyası" gibi başka bir âlemde aranmaması gerektiğini altını çizmiştir. Ona göre "İyi" gerçektir. Ancak bu gerçeklik duyulur anlamdaki bir gerçeklik değildir. "İyi"nin duyulur olduğuna dair fikirleri bulunan düşünürlerin de görüşleri incelenmiş ancak, dış dünyada duyulur bir biçimde var olma durumuna dair yeterli bir gerekçelendirmede buldukları saptanmamıştır. Murdoch, "İyi"nin varlığı konusunda Moore'un düşüncelerinden de faydalanmış, onun düşüncelerine epeyce hak vermiş ancak "İyi"yi sarı rengi gibi bir nitelik olarak değerlendirmesi durumundan dolayı onu haksız bulmuştur. Murdoch, Moore'a "İyi"nin tanımlanamaz oluşu konusunda ona hak vermektedir. Fakat "İyinin tanımlanamaz oluşunu savunma gerekçelendirmesinde tamamen farklı bir yol izlemiştir. Moore'un "İyi"yi kavrama meselesindeki anlık sezgi kavramı Murdoch'ta yerini tıpkı *M ve D* örneğinde olduğu gibi aşamalı bir *dikkat* sürecine bırakmıştır. Murdoch'a göre "İyi" kendisini özel bir çaba gerektiren, *dikkat* kavramı aracılığıyla vermektedir.

Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz verilere göre Murdoch'un "İyi" kavramına yüklemiş olduğu misyon aynı zamanda Kant'ın saf görü formları olarak nitelendirmiş olduğu *mekân* ve *zaman* kategorileriyle de örtüşmektedir. Kant'a göre bilginin olanağının koşulu olan bu kategoriler insanın zihninden bağımsız değildir. Murdoch'a göre de "İyi" insanın zihinsel süreçlerinden bağımsız değildir ve deneyimlerimizin, ahlaki yargılarımızın ön koşulunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kant'ın *mekân* ve *zaman* kavramlarının taşıdığı anlam ve görev ile Murdoch'un "İyi"ye yüklemiş olduğu anlam arasında bir benzerliğin bulunduğu ortaya konulmuştur.

Murdoch "İyi" kavramının varlığı konusundaki argümanlarını arttırmak için Anselmus'un *Ontolojik Delil* argümanını kendi düşüncelerine göre yorumlamakta, onun ispatlamaya çalıştığı Tanrı kavramının yerine "İyi" kavramını koymakta ve bu delili "İyi"nin varlığına bir dayanarak olarak kullanmaktadır. *Ontolojik Delil'e mantıksal* ve *metafiziksel* olarak iki yaklaşımda bulunarak "İyi"nin var olduğunu gerekçelendirmektedir. Murdoch "İyi" ve ahlak düşüncesi arasında sıkı bir bağlantı kurduğu için "İyi"nin varlığını ahlaktan bağımsız olarak ele almamıştır. Murdoch'a göre "İyi"nin varlığı gerçektir. Ancak bu gerçeklik ahlaki failin her birinde bu ilkeyi deneyimleme olanağının bulunması durumuyla kendini görünür kılmaktadır. Her bir insan teki tüm eylem ve zihinsel faaliyetlerinde "İyi" kavramını rehber olarak kullanabilme potansiyeline sahiptir. İşte bu özelliği dolayısıyla Murdoch'a göre "İyi" *nesnel* ve *gerçek* bir anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla Murdoch'a göre "İyi" tam olarak tanımlanamaz da *bilgilerimizin ve değerlendirmelerimizin ön koşulu olan, nesnel, gerçek ve transcendent* bir ilke konumundadır, diyebiliriz.

Kaynakça

- Anselm of Canterbury. (2008). *In Anselm of Canterbury The Major Works* (ed. Brian Davies and Gillian. R. Evans). New York: Oxford University Press.
- Antonaccio, M. (1996). Imagining the Good: Iris Murdoch's Godless Theology. *The Annual of the Society of Christian Ethics*, 16, 223-242.
- Antonaccio, M. ve Schweiker, W. (1996). *Iris Murdoch and The Search for Human Goodness*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Antonaccio, M. (2000). *Picturing The Human: The Moral Thought of Iris Murdoch*. New York: Oxford University Press.

- Bove, C. B. (1993). *Understanding Iris Murdoch*. The United States of America: University of South Carolina Press.
- Burns, E. (1997). Iris Murdoch and the Nature of Good. *Religious Studies*, 33(3), 303-313.
- Hämäläinen, N. ve Dooley, G. (2019). *Reading Metaphysics as a Guide to Morals* Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi* (çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kant, I. (2014). *Pratik Aklın Eleştirisi* (çev. Ioanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Murdoch, I. (1993). *Metaphysics as a Guide to Morals*. New York: Penguin Books.
- Murdoch, I. (1999). *Existentialists and Mystics: Writings on Philosophy and Literature* (ed. Peter Conradi). New York: Penguin Books.
- Murdoch, I. (2014). *The Sovereignty of Good*, London: Routledge Great Minds.
- Platon, (2010). *Devlet*, (çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Robjant, D. (2011). As a Buddhist Christian; the Misappropriation of Iris Murdoch. *The Heythrop Journal*, 52(6), 993-1008.
- Ruokonen, F. (2002). Good, Self, and Unselfing-Reflections on Iris Murdoch's Moral Philosophy. *An Interdisciplinary Approach, Papers of the 25th International Wittgenstein Symposium*, 11- 17 August 2002, Austrian Ludwig Wittgenstein Society, Kirchberg am Wechsel: The Department for Culture and Science of the County of Lower Austria, 211-213.
- Spear, H. D. (1995). *Iris Murdoch*. London: Macmillan Press.